

ספרים

זו מסתמכות טענותינו המוסריות נגד משנאינו ומחרי-
בינו, ואך חוסר-הגיון הוא מצדנו לבוא אליהם בשם
הצדק והיושר, בשעה שיש לנו פלאטפורמה מ ש ו ת פ ת
עמם.

תשאל: אם בוז יבוז, לשם מה איפוא כל הטירחה
הזאת ומה תועלת בטענות ובהשגות? — „השאלות
שאלות הבל הן, כמוכנן. הנבון יבין והחדל יחדל.

ב

„אוהבי ה' שנאו רע!" — אומר משורר ישראל.
מקיאבלי הפגני אינו שונא את הרע, כי הוא אינו נמנה
עם „אוהבי ה'" ואינו מאוהבי „הטוב". אבל בין אם הוא
מאוהבי הרע ובין אם לא, הריהו מ ס י י ע ל ר ע .
ודאי צודקים אלה הסבורים, כהיפוליס טן וכקאר-
דוצ'י ועוד, כי מקיאבלי היה בעל מוח גדול ובעל
כשרונות גדולים, פטריוט אמתי ואפילו איש ישר
ויודע את האמת. הוא יודע, לפי דבריו הוא עצמו,
„מה מאד קל להשחית רוחם של בני-אדם, לקלקלם
ולהכניס ללבם מידות רעות שבניגוד לעצם טבעם,
אפילו אם קיבלו הינוך טוב וגודלו למידות טובות".
מסתבר כי היה בעל הכנה פוליטית חודרת, היסטוריון
מעולה ואף סולל-דרך בזמנו; כי נקט עמדה כנה של
קורא לדברים בשמם וכי במקום שהוא מדבר בציניות
גמורה הריהו עושה זאת מתוך י א ו ש , כיון ששכלו
הראה לו את חוסר-התקנה לגבי הממשלה האיומה
בארצו. אבל אם כן, הרי יש לתת ענין לאותו חוסר-
התאמת, או אי-עקיבות, של הטבע, אשר רצה, כנראה,
כי הכשרונות לא יהיו מחייבים באדם גם ערך ישוה
להם בשטח המוסרי. הנירטואיות אינה זקוקה כלל
לאותן תכונות-הרוח הנעלות, ההולכות יד ביד עם
היצירה. מקיאבלי היה ו י ר ט ו א ו ז לפי כשרונותיו —
ושאפן המרני לפי מהותו הרוחנית. עצם חכמתו נטר-
לת-אצילות היא. במידה שהיא חכמה הריהי בכחינת
„אני חכמה שכנתי ערמה", ואפילו זו מהולה בו
בפיקחות של הישות הנמוכה, הארצית גרידא. והוא
שוחר חכמה לא לשמה, אלא כדי לעשותה כלי-שרת
תועלתית לתכליתם של אנשים. ולאילו אנשים? —
לאלה שאינם מבקשים את החכמה, אלא את תועלתם
האישית בלבד. למעשה העמיד מקיאבלי את שכלו
הגדול לשרותם של שונאי החכמה, של אוהבי הרע.
הוא אינו לא מעבדי היופי ולא מעבדי המוסר, אלא
מעבדי החומר, אבל השכל המשרת את הגשמיות מן

ערעורים על מקיאבלי

יעקב קופלביץ

כתבים פוליטיים מאת ניקולו
מקיאבלי, מבחר כתבים (מבוא, תרגום
וביאורים מאת אפרים שמואלי). הוצאת
שוקן, ירושלים ות"א. תש"ח.

הוצאת-ספרים עברית חשובה זיכתה את קרית-ספר
שלנו בכתבי מקיאבלי בעברית. היא לא חשכה עמל,
טרחה ומצאה מתרגם חשוב, שהוציא מתחת ידו מלאכה
נאה וחשובה, ועתה נמצא הספר, בצורה נאה, בידי
הקוראים העברים, שיקראוהו מתוך הנחה כי בידם כלי
אשר ברכה בו, אשר הובא סוף-סוף מגנוי יפת אל
תוך ספרותנו.

האומנם כן הדבר?

בשעה שיצא הספר לפני ארבע מאות שנה לא
יכולנו לתת עליו דעתנו, נפשנו עיפה או להורגים
ולא העלינו על הדעת כי ספר שנכתב לשימושם של
רשעי ארץ, חברה-למקצוע של פרידינגד ואיזבל,
יכיל דבר שיש בו הוראה לארחות היינו השכליים או
המוסריים. ואם תאמר: וכי מצבנו היום שונה הרבה
ממצב היהודים בדורו של מקיאבלי? היא הנותנת!
הללו הסבורים כי מצבנו מחייב כי לעת רעה כזאת
נעמיד גם אנו את עולמנו על אותם הערכים הפטרוריים
מכל אַחַס, שעליהם עומדת הפוליטיקה (זו שנגדה אנו
טוענים, הלמאי היא הורסת אותנו בדם קר ובכוונה
מחושבת-מראש לשם אינטרסים שלה), שוחר-פוליטיקה
אלה יתייחסו בודאי אל המחשב המהולל של מקיאבלי
כאל מורה דרך מובהק בסבך נסיבות חיינו, ולא עוד
אלא שגם בוז יבוז לאיש אשר יטען כי מתוך תורת
מקיאבלי יכולים המעוניינים בכך לשאוב קודם-כל
הצדקה גמורה לאותו הגיון „מקיאבלי" אשר מהיותו
סבור כי האינטרסים התועלתיים מ ח י י ב י ם בפירוש
את אנשי המפעלות המדיניים להרוס בדם קר ובכוונה
מחושבת את כל העומד לאבן-נגף על דרכם, הריהו
נמצא ממילא משמש „שולחן-ערוך" לכל ההיטלרים
הקטנים עם הגדולים, כאשר שימש „שולחן-ערוך" לכל
המדינאים ועושי-הפוליטיקה לפניהם, עד לבית בורג'יה
ולקונקוחיסטדורים של ספרד ועד לקיסרי רומי הדורס-
נים ולמלכי פרס ובבל ואשור ומצרים ועד לקין, הורג
אחיו, שלא חיכו כלל להכשרו של מקיאבלי. לפי תורה

לות, שאינו כפות לשום חוק שמחוצה לו והוא מטרה לעצמו ורואה את העולם כולו כאמצעי לפיתוח איי שיותו, למימוש רצונו ולהפעלת סגולותיו וכשרונותיו, זו האידיאָה שביסוד התרבות האיטלקית בתקופת התחייה — ברור כי לא היא שהניעה את מקיאבלי להעריך את השליט היחיד ולרומם את אִדְנוּתו: שהרי פירושה הטבעי והנכון של אידיאה זו הוא, כי כל יחיד הוא מטרה לעצמו וארון לעצמו וכי כל אדם שיש בו סגולות וכשרונות זכאי לפתחם מתוך חופש גמור, יכון שחוקה עליהם על בנרעליה שאצילות־הרוח ואהבת הטוב והיפה אינן מניחות להם להשתמש לרעה במקלות־הטבע שנפלו בחלקם. אילו היה זה רעיונו של מקיאבלי, כי אז הלא בהכרח נעשה לו זה מניע לאהבת התופש ולהערצת אצילות־הרוח. אבל פולחן־הרוֹן שלו מוכיח ללא צל של ספק כי לא האידיאה של האי־שיות יחידת־הסגולה היא יסוד מחשבתו של מקיאבלי, אלא ההיפך ממנה: האידיאה של הכוח — הכוח כעובדה ממשית שבמציאות, בין אם היא עובדה טוֹר־דקת מבחינת הטוב־והיפה ובין אם היא עומדת בניגוד גמור לבחינה רוחנית זו. הערצת היחיד בעלי־הכוח לא היתה בו במקיאבלי אלא הערצת החומר כגורם תועלת־גרידא.

אין אתה מוצא בו במקיאבלי מאומה מאותה זיקה להירואיות, המציינת את תקופתו. אדרבה, יש בו מאותה אי־הירואיות, תכונת הבורגניות, האופיינית לתקופתנו אנו, אשר בה הושלם תהליך הפיכתה של האנושות כולה לבורגנות גרידא. ההירואיות — מורשת העולם העתיק, אותה המיתוס, בכלי של אותו טיפוח האישיות ושחרורה, שהנהו הוֹדֵעַ המיוזע שחידשה הרניסאנס — ההירואיות כניטוי האינדיווידואליות וכצורת־חיים ארצית־רוחנית, ולא מיתוס — הריהו האידיאל האמיתי של העולם ההומאניסטי במידה וכל־מקום שהיה בו בהומאניזם של הרניסאנס לא רק משום הבטה לאחור, אל העבר הקלאסי, אלא גם משום הליכה לפנים, אל שחרור היחיד ודייוב עצמיותו. אבל „הנסיך“ אינו בשומ־פנים ספר של הומניסטרניסאנס: להיפך, זה ספר בלתי־הומניסטי בהחלט, ילא עוד אלא שיש בו מטעמו של אותו אנט־הומניזם, המציין את כל תקופת שלטון־הבורגנות והבולט ביותר בזמנו, כשהגמוניה זו של הבורגנות בעולם הגיעה לשיאה. מבחינה זו, זרק מבחינה זו בלבד, אפשר לומר כי אמנם הקדים מקיאבלי את זמנו.

המנטאליות של מקיאבלי היא מנטאליות טיפוסית של בורגני זעיר, יבש, פיקח וחרוץ, שאין בו מאותה אצילות־הרוח שאצלה הוד־גבורה לטיפעת האִט־הטהעי ולביטוי צורתו (באמנות הרניסאנס) ואיו לו גם אותה הרגשת הבושה בפני העולם הגדול,

ההכרח שיגיע להערצת אותם האנשים אשר שליטה יתרה להם על החומר: להערצת העריצים. ספרו „הנסיך“, כלומר, השליט, הוא פרי הערצתו את כוח השלטון הגשמי, אם כי נכתב על טהרת השכליות ובלי כל גילוי רגש — לא רגש אהבת־אדם (ולו אך בצורת אהבה אמיתית לשליט, אשר לו עכד) ולא רגש של אהבת־האמת, אפילו במדרגתה המציאותית־גרידא (שהיתה בו, כנראה), ולא כל־שכן בלי כל זיקה לאהבת־האמת הרוחנית, המתנגדת בהכרח לאמתם של מחיבי המציאות הגשמית־מעשית.

אהבת־החומר והתאווה לגשמיות גרמה לו לאיש הפיקח הזה להיות „עבד־עבדים“. הוא שיעבד את כל שכלו לתאוות־הגשמיות של אנשי־הכוח, רודפי השליטון, וכשם שלבו לא הלך אחרי אש ההויה הדתית של סאוונארולה שנגא־החיים הקנאי — משום שלא היתה בו במקיאבלי כל זיקה לבחינת האָתוֹס — כך לא הלך לבו גם אחרי אותם כוהני היופי הגדולים שבתקופתו, שהבקיעו מעיין חי מאדמת איטליה לתמשך יצירתם של קדמוני יוון אשר הנותה את חופי הים התיכון צלמי חן אנושי וסמלי טבע וגורל. אין ספק כי כל אותו צד של הויה הרניסאנס, שהיה מופנה אל יקרת העבר הקלאסי ואל חידוש זהרו בהווה, זר היה לו למקיאבלי בה במידה שהיה זר גם לסאוונארולה, בן זמנו והאָנטיפוד שלו. הצד השוה שבתם היה בעמידתם מחוץ לעולם היופי ובשנאתם לרוחניות שבאמנות. אבל גם הזיקה למוסר, שלבשה בכוחן ההויה הלילי־הסייסי הוא צורה של שגיוֹן־דת לוחט, זרה היתה למאקיאבלי, האורח הזעיר, מעריך השלטון הארצי, ממש כאשר היתה זרה לרפאל סאנציו או לבנוונטו צ'ליני, ואפילו למיכאל־אנג'לו ולפטרארקה. כי מקיאבלי אינו שייך כלל לאחד משני הקוים העירקריים, השתי־עורב של מסכת הרניסאנס: קו בקשת האמת בשטח הִיפּוֹטִיזִם (זה קו ההזר מאניסטים ושוחרי הכוח־היוצר הקלאסי), וקו בקשת האמת בשטח האחריות העצמית של האדם וטהרתו המוסרית (זה קו מבשרי הריפורמה הראשונים בנצרות). מקיאבלי מקומו היה בחוט שלישי, חוט חיצון, שאך זה החילו לחדור לתוך ריקמת התקופה החדשה, חוט השעטנו של הבורגנות הזעירה בלידתה. רואה אני את מקיאבלי כאבי המנטאליות הבורגנית שבהערצת השלטון מתוך אהבת החומר, המלונה שנאת היופי והוסר־אָתוֹס גם יחד.

ג

אותה אידיאה רניסאנסית רבת־תפארת והרת־סכנה, שעליה מדבר יעקב בורקהארט — האידיאה של הויה היחיד השלם, שכולו אִדְנוּת וחירות ואצִי,

כובש, או חוטר מגזע מלוכה, או שלטון־עם (דימור קראטיה), או תפישת ההגה בידי המפלגה השליטה בריפובליקה.

תפיסתו המעשית־הגיונית של מקיאבלי לגבי השלטון והערצתו השכלית והבלתי־רוחנית כלפי השלטון ליט הנן גילוי־אב לאותו מהלך־מחשבות המציין את הבורגנות של התקופה המודרנית, שניערה את חוצנה מן הרוחני שבבקשת האתני והאסתיטי והעמידה את עולמה על בקשת התועלת־השכלי בלבד, שכלו הגדול ביקש להעלות לגדולה את המציאות הגשמית, משום שהגדולה הרוחנית שבאידיאל נבואי, המבקש לתקן את החיים במלכות הרוח, זרה היתה לו בהחלט לבעל־כשרונות מבודד וממולח זה, שנתגלם בו בעיקר צד אחד בתווית זמנו, הוא צד הבורגני המתהווה ועולה, שבניקה תחת בקשת־האמת, גשמיות תחת אלוט, תועלת תחת יופי — זו תורת מקיאבלי, וזו תורת הבורגנות הזעירה מאז ועד היום.

ה

במאה ה־17 עוד לא היה היסוד הבורגני אלא חוטר רך, המפציע ויוצא מגזע מקומו וזמנו, ועדיין שונה היה באופיו וברוחו מן הבורגנות הזעירה של התקופה החדשה, כפי הדמות שקיבלה במאתיים השנים האחרונות, עוד גיכרים היו גם ביסוד העולה הזה קו־האופי הכלליים, המשותפים לתקופה כולה והבולטים בכל טיפוסיה — באנשי הכוח ובאנשי הרוח, באנשי המלחמה ובאמנים, בסוחרים ובכונהני־הדת, במעבידים ובעובדים, בעשירים ובעניים. מסתבר כי הבורגנות הזעירה האיטלקית של המאה ה־17 היתה בורגנות של הרפתקנים ואמנים: כי גם סוחריה וארמניה עומדים היו ברגל אחת בתוך ההרפתקנות וברגל אחת בתוך האמנות, כל בורגני מסוגל היה לרצות אדם ולהבין בציור, ממש ככל האחרים אשר לא בורגנים, בתקופת הדמים ההיא, במאה ה־17 ובמאה ה־18, היו האיטלקים העם התרבותי ביותר באירופה, כידוע: רובם, ואפילו רבים מהמו־העם, היו מבינים גדולים בכל הנוגע לציור, לשירה, למוסיקה, לארכיטקטורה, ובעלי טעם טוב לסגנון ולטיפוח־הבית. אבל יחד עם זה היו אנשי אלימות, מהירים לשפוך דם; הוק־החיים היחיד, שהכירו בו, היה הוק הכוח, האומר: כל דאלים גבר. זה היה עם של „זאבים משכילים“, כביטוי של היופליט טן, לא רק פשוטי העם, אנשי שררה, קצבים ובעלי־רכוש, נהגו דין לעצמם, אלא גם אמנים, משכילים ואנשי־רוח, כשם שהרוצחים שבהם ידעו להעריך אמנות, כך ידעו האמנים לשפוך דם, הצייר אַנדריאָה די קסטאניו הרג את ידידו וחברו, הצייר כמוהו, כדי לגזול ממנו

המונעת את בעליה מלעמוד בקלקלתו לפני הנעלם הזה ומניעה אותו להטיל על עצמו עול של „ציווי מוחלט“, ההולך יד ביד עם התבוננות אל „שמי הכוכבים“. הבורגני המקיאבלי השאפן ושוחר הבטחון הגשמי אינו כורע לא לפני היופי של העולם הנגלה, ששמי־הכוכבים הם נורו, ולא לפני אלוהות פנימית, שקולה מדבר אליו מקרבו בשפת־הרמוים של הכוכבים, אלא הוא סוגד בערמה לפני עגל הזהב וחסך ביקרו של פולחן ארצי מתוך מעשיות שבתפיסה פוליטית.

ד

יותר מכל טיפוס אחר של החברה — הרבה יותר מן האיש העמל, האוכל את יגיע כפיו בלבר, אך גם יותר מן ההרפתקן המופקר, האפיקורסי, שהחיים הם לו רק יי־רקת משמח־לב, ויותר מן האמן, שהחיים הם לו סולם למלאכי חלומו העולים ויורדים בו — הבורגני הזעיר מוכן־ומומן לשרת את השלטון לא רק כדי להיבנות בעזרתו בשטח החמרי, אלא גם מתוך אהבה אמיתית לבטחון־הקבע, לסדר הברור והשכלי, הנראה לו כאחיזה יחידה בעולם־התועלתיות ההפסך וגסול היושר וכוכות־הקיום היחידה ליצר־הקניין ולבקשת־הוודאות, שעליהם מושפת עולמו, עולם זה נבנה מחורבנו של עולם ימי־הביניים והלך הלך וגדל, הלך והתחזק בסתר, בהיותו בתקופת הרניסאנס רק בבחינת זר־סותרים, המחלחל מתחת לפני המציאות, עד שנהפך לבסוף לגור כביר אשר בו אניות יהלכון, הבלוע אל קרבו את כל האפיקים הצדדיים.

הבורגני הזעיר הוא שקבע את מושג השרת ביסוד דה של התווית המדינית־חברתית החדשה, לא נברא האדם אלא לשרת, למלא תפקיד של טובה כלפי הגבוה מעליו בתיארכיה של המציאות, ואיזהו הגבוה שאותו הוא תייב לשרת? — הוזה אומר, את הסמוך אליו מעליו ממש, באופן בלתי־אמצעי, את השליט באותו תחום חמרי ומדיני שעמו הוא עצמו נמנה, אין האזרח הזעיר נוטה לדרוש במפלא ממנו ולבקש את תפקיד־השרת בשטח כה רחוק ונעלה ממנו כשטח המוסר, האומר לו כי הגבוה מעליו שם סתרו בשמי העולמים והתעלומה ומסר את תורתו לכוהניו, שומרי דתו ומפרשי מצוותיו, או כשטח היופי, הפודה את האדם משבי החומר עלידי שהוא הופך את הגשמיות הנערצה ממבצר־שלטון רם למין ירוקה שעל פני המים, לשיכבת חלאה, מאסוה כהני היופי, האזרח הזעיר רואה במלאכות של התועלתיות, בעמידה גאמנה על משמר הגשמיות, את מלאכות־השרת שלו, המשתת לו חוליה ממשית בינו ובין השליט נסיכו, שבחר סתו ינוב וישגשג, בין אם אותו שליט הוא עריץ

רושה — סגולת ההתגשמות העצמית: כוחהחיים המאליף, הצולח מכשולים, המכשיר את האדם להר ציא אל הפועל את עצמו ואת רצונו, ככל שמרובה באדם היכולת לבצע את חפצו ולהיות לגורם במצוי אות כן גדולה יותר, וירטוי שלו, סגולת חיוניות זו אינה בשום־פנים עניין למוטר ולמידות טובות — תפיסתו של מקיאבלי הריהי מחוץ לכל השקפה מר סרית. אין הוא יודע שום ציווי פנימי זולתי צו היצר והשאיפה לכוח; סמי מכאן, מצפוף, או צדק ויושר, ציורי בורגיה הרשע המרושע, גדול הרוצחים בתקור פתו, שנפשו תהום מבעיתה של בוגדנות ודורסנות, גיבור נערץ הוא בעיני מקיאבלי. ראוי הוא להעמידו כדוגמה עילאית לכל שליט, אומר הוא בפירושו. לא כן, למשל, משה רבנו: הלז אינו ראוי, לדעתו של מקיאבלי, לשמש דוגמה לשליט, משום שקיבל את שלטונו „רק מא לויים“, ולא כוחה של „וירטוי“ שכולה אנושית (כלומר — ששרשה ביצר לב האדם ותאוותיו). „הנסיך“ בא להעלות את הבגידה המחור שבת, את השקר הנידוני ואת הרצח האכזרי, למדרג גת מצוות־תיים וחובה כלפי המציאות לשליט שההצי לתה הכרה היא לו. ספר זה מתכוון לתת הכשר הגר יוני לרשעות ולשפיכת־דמים, כוונתו של מקיאבלי — אמרו — היא אך להסביר את המציאות כמות שהיא, לפרש אותה באופן, מדעי, בעזרת הבנתו הפסיכולור גית. אין בידו כל קנה־מידה רוחני, ושום ערכים מר סריים. ברם, אילו היה לנו כאן עסק רק עם העדר החיוב הרוחני בלבד, כי עתה אפשר היה לקבל את „הנסיך“ של מקיאבלי כמחקר שכלי גרידא; אבל האמת היא, שיש כאן לא רק אי־הכרעה לטובת הרוי חני, אלא גם שנאת הרוחני.

נמיכות־ההשגה של מקיאבלי, תכונת המשרת התנף, המוכן לקנות עולמו בשפלות ובגידה, בולטת ביחוד בזה, שהוא מחשיב ומרומם את „שעת־הכשר“ — את ההתגנבות הערומה לתוך הנסיבות — הרבה יותר מן הערך הרוחני הפנימי, שיש בו כדי להעמיד את בעליו במרכזה של הזויה היסטורית. „נביא“ בפיו הוא מי שרוצה לשנות את פני המציאות, אך אינו עשוי להצליח אם אינו מצוייד באותם כליון אגרי שייס־גרידא (אשר לא, מאלוהים, תלילה) — ערמה וכחש, אכזריות ובגידה, חוסר־מצפון וחוסר־היסוס, מלחעות פפיר ושיני זאב — המהוללים כליכך בגרונו. „הכרח הוא לשליט, שיאחו, כראוי על פי השכל, לא רק בדרך אנושית אלא גם בדרך החיה“ — אומר הוא בפירושו: ואיווהי דרך החיה, הראויה לו לשליט? לא די לו שיהיה „אריה“ אלא חייב הוא להיות גם, שועל. — משמע כי אין מחובתו של שליט פיקח להיות שומר הבטחתו, אם זו עשויה לגרום לו נזק.

אמצאה במקצוע הציור בצבעי־שמן, בנונוטו צ'ליני, האמן הגדול שהיה בעצמו תרפתקן שידו בכל ויד כל בו ולא נרתע מפני שפיכת־דמים, מספר באבטוביוגוראי פיה שלו כי תלמידי רפאל קמו יום אחד להרוג את הצייר רוסו על שדיבר סרה ברבם, והלז הוכרת לבר רוח מרומא; או, למשל, כי ואזארי, שצפרני אצבעור תיו ארוכות היו, גרד בהן עד זוב דם, בשנתו בליי לה, את רגל תלמידו מאנו, שעמו היה ישן, בחשבו בתנומתו כי את עצמו הוא מגרד — ומאנו, בחמתו, קם על רבו להרגו בגלל זה. באוירת הימים ההם, אמרו חכמים, היתה המת־הרצח תכונה כללית והאנשים היו מנגחים בסגיוניהם כמו שפרים מנגחים בקרניהם. ציזארי בורגיה („הדוכס“ בפי מקיאבלי), הרוצח הגדול, האכזר הצמא לדם, לא בריון גס ונבער מדעת היה, אלא איש משכיל ומעורן־הטעם, בן־אצילים שולט ברוחו, פיקח גדול, יפה־תואר, והאיש הזה הורג בלב קר את כל מי שעמד לשטן על דרכו, או שהעלה את חמתו, מצוה להרעילם, לשרפם חיים, לחתוך מהם אברים אברים, ולא־אחת היה מענה וממית את קרוביו — וגם את אחיו — בעצם ידי, או ממית את קר־בנותיו בחצים וקשת לפני קהל קרואים לבושי מכולל. חשמנים וכהנידת יכלו להיות חיות־טרף באפם כי עו. כשהתגברו אנשי בית מדיצי בסלורנציה על בית פאצי, שמרד בשלטונם מהוך קשר עם האפיפיור ועם ההגמון מפזיה, וחלו את ראשי הקושרים ואת ההגמון עמם, שרצב ההגמון את ראשו על התליה, סמוך לגסיסתו, ובחמתו הדורסנית נעץ את שיניו בכשר בעל בריתו, התלוי כמוהו וגווסס לידו, פרשת כיבוש נפת רומא („רומאניה“) בידי ממשלת האפיפיורים הריהי שורה ארוכה של מעשי בגידה ורצח איומים, ובתקופת המאה הטיו והטיו היו כל שליטי איטליה המרובים עריצים קטנים, שתפשו את השלטון באמצעי אלימות וחמס, בפניון ורעל, וכל דאגתם היתה רק לקיים בידם שלטון־רשע זה בכל מחיר, הם לא שעו אל שועת התושבים הנגזלים, שהיו נטולים כל בטחון חיים, וכך הרגילו את כל בני ארצם לחיים של הסקר רות, שאין בהם שום חוק אלא „כל דאלים גבר“.

„זאב הוא האדם לאחיו“, אומר הפתגם הרומאי — ואמרה זו נתאמתה במלואה לגבי תקופת הרניסאנס מבחינת היחסים שבין אדם לחברו. „נניה — אומר היפולוט טן — כי זאב יכתוב ספר מידות והדרכה לבני גזעו: הלא מובן כי יעשה את הדורסנות ואת שפיכת־הדם לחוק־חיים וליסוד המידות הטובות.“ וזהו מה שעשה מקיאבלי. אין אנו יכולים לראות בו אלא עדות ואילוטרציה בנוגע לתקופתו, שרותה היא המשקפת בכתיבו.

תכונת Virù המהוללת בפיו של מקיאבלי פרי

לאכזריות שבנפשם ולתאות ההפקרות שבלבם. יתר על כן: בספרו „עיונים“ (Discorsi) הריהו חולק על דעתו האריסטוקרטית של טיטוס ליביוס, הסבור כי המון־העם „רודף אחרי ההבלים ואין בו קבע של דעות“; מקיאבלי טוען כי המון־העם, להיפך, הוא חכם מן השליט היחיד ואף קבוע ויציב בדעתו יותר מן העריץ — דעה „דימוקרטית“ מפורשת! אין של־טון־מלך עדיף בעיניו כלל מן הריסובליקה האזרחית, ולא עוד אלא שהוא נותן בשלטון־העם תבלין של אידיאליזציה לעומת רודנות־היחיד ואומר, למשל: „כשמתבוננים אל נסיך, ששלטונו מוגבל בכוחם של חוקים, ואל עם כפוף לשלטון של חוקים, הרי מוצאים כי העם יש בו מידות טובות יותר מן הנסיך, ואם נשוחה את זה אל זה כששניהם מסירים חוק או מוציאים את עצמם מגדר החוקי, נמצא כי הסרונותיו של העם מעטים מאלה של הנסיך ונזחים יותר לתקנה. העם הפרוע, שבעט בחוקים והוא נגוע בבלבול־המוחות ובאנדרלמוסיה, הרי בשעה שאיש חכם וישר משמיע באזניו דברי כיבושים ותוכחה — מיד הוא חוזר למוטב ושב לדרך הישר, ואילו נסיך רשע ופרוץ בעור לזת — שום איש לא יוכל להטות את לבו לתשובה: אין לו תקנה אלא בברזל.“ — ולא זו אף זו: שכלו המעשי של מקיאבלי עומד לו לקבוע כי הסכנה העיר קרית, הכרוכה במעשי פריעת־החוק ועיוות־הישרה מצד המון־העם היא הסכנה הצפויה לעתיד, בשגם עלול לבוא רודן אשר ישחמש במהומה ויתפוס את השלטון בידו, ואילו הסכנה שבמעשי הרשעות של שליט יחיד מערערת את הקיום בהווה ואינה מניחה לו לעם אלא את התקוה לעתיד, כיון שכך דרכם של בני־אדם, שהם משלים את נפשם בשוא, לאמור כי מעשי הרשע של העריץ חבלי־לידה הם לחירות העתיד לבוא. אכזריותם של המוני־העם נובעת מתוך פחד, שמא יקפה השליט היחיד את מעמדם ויגזול את קנייניהם, ואילו אכזריותו של הרודן מכוונת במחושב כלפי אלה אשר נקעה נפשם מעליו מתוך חשש לתאות־החמס שלו.

ה

וכיצד מתפשרת תפיסתו האזרחית הנכונה של מקיאבלי עם עצותיו האחיתופליות לנסיך? הפה שהצדיק בספר „עיונים“ את המון־העם המתאכזר בהתקוממותו לעריץ — כיצד הוא מתיר לו לזה, בספר „הנסיך“, שנכתב כמעט באותו זמן עצמו, לזרוק מעליו כל שיוור של מורשת־מוסריות — ולהיות לחיה טורפת כדי שהשלטון יהיה נכון בידו? הנסיך — אומר כאן מקיאבלי — תייב לה שמיד את כל בני משפחת השליט הקודם, ולזכור, ביחסו לתושבים, כי עליו „לקנות את לבם — או להשמידם“, כי אין

ואם בטלו הנימוקים, שהגיעוהו לתת הבטחתו“ („הנסיך“, פרק י"ח). כך הורה מקיאבלי, אמור לי מי הם תלמידך ואגיד לך מי אתה, מסר ניקולו! מתקני עולם וחזוי עתידות, יוצרי גדולות ונוצרי אמונים לא שתו מבארו של לבלר גאוני זה; אבל ממעשיהם של פוליטיקנים עוכרי־העולם ומחללי־החיים, מהרתרי־דיב וחורשי מנימות של חמס והרס, ממעלליהם של היט־לרים, מוסולינים ודומיהם, עולה ברור הדח של תורת מקיאבלי. שימושה של תורה זו מעיד על מהותה.

ז

אם בדעותיו המפורשות של מקיאבלי — בהנני חותיו ההלכיות, הבאות לתת הכשר מטעם השכל למה שהיה נהוג ממילא בתקופתו: להעדר כל אָתוֹס, להתעלמות מכל יושר וצדק ולחוסר כל צורך בערי־כים רוחניים הדוגלים בשם הטוב — משתקף פרצוף הדור והלך־המחשבות אשר לו, הרי במניעים הנפשיים אשר מתחת להלכה זו ניכר טיפוס הבורגני הועיר, העולה ומתלבן מתוך ערפלי ההתהוות החברתית שבאותה תקופה כשהוא עוד משתווה כמעט עד להזדהות עם פרצוף־התקופה הכללי ובטרם יגיע לכלל דיפרנציאציה גמורה שבניגוד יסודי לשאר טיפוס החברה.

כשופרה־השרת של האלימות, שריכוזה בידה את השליטה על החיים בדורו, מזדרנו מקיאבלי ורץ לפני מרפכת אדוניו בנאמנות של כלב גזעי עו ופיקת. אבל יחד עם זה פועל בו גם היסוד האזרחי־הבורגני. הגורם המעמדי הזה, העומד שלא מדעת בעליו בניגוד לשל־טון־העריצות המקובל של מעמד האצילים, אמנם פועל בו לסקוח את עיניו על הצדדים השליליים של משטר, הנסיכים, אם כי אין כוחו יפה עד כדי להניעו לעמדה בקורתית, ולא כל־שכן להתקוממות, נגד משטר זה, כי לשם כך דרושה אצילות־רוח, בעוד שהגורם המעמדי־הבורגני במקיאבלי אין לו זיקה אלא לשכל השימושי בלבד, שכוחו יפה רק לתועלתיות, אך לא לתכמה. מכאן התוכן המעשי־התועלתי גרידא שהוא שם במושג „וירטו“ ומכאן גם הברית שהערמה השפיע לה, שאינה נרתעת גם מפני הגופה עבדותית, כרתה ברוחו עם השכל החד והישר ועם ההבנה הנכונה לגבי המציאות. האזרח שבמקיאבלי יודע היטב כי העם אוהב שלום ורוצה בנסיכים הומאניים, ישרים ומתונים, שאי גם מתהלכים בגדולות בשאפם להגיע אליהן בעזרת הרשעות וחילול־החיים; וכן יודע הוא, למשל, כי הרוח הצבאית, אף אם עממית היא לפי מוצאת, רוח קטלנית ורשעה היא, וכי הצבא, כמו בלגיונות רומי, מעדיף דוקא מנהיג קשה ואכזר, איש־מלחמה יחיר וחמסן, כדי שיוכלו להתמכר בחסותו ובזכותו

באותה מידה עצמה לשלטון-העם ולשלטון-עריץ. במוֹ-
חו של אדון גבה-רוח, כצייזרי בורג'ייה, למשל, שכל
זה משמש להדריך את היד המוחצת בפגיון את שנוא-
הנפש; ובמוחו של משרת ערום כמקיאבלי שכל זה
עצמו משמש לכון את הלשון, אשר היים ומות בידה
לחסרי-הכוח החוסים בצלם של בעלי-הכוח, כדי
לגנוב את דעתו של השליט ולקבל ממנו נדבת-חסד,
שחותרמה בוז.

אבל יפה כוחו של שכל מעשי זה, המשמש, תא-
הוֹשֵׁךְ לציילום המציאות ולקליטת בבוֹאָתָהּ, לספק לנו
עֲדוֹת בנגוע לסביבה אשר בה היה פועל בשעתו.
במידה שעדותו של שכל זה מסייעת בידנו להבין את
העבר (ומתוך-כך אולי גם לראות את הנולד ולנסות
להקדים רפואה למכתו) — זרק במידה שיש כאן
עדות כזאת — מן-ההכרח להודות בחשיבותו של מוח
כמוהו של מקיאבלי, עבדם של הרשעים בעבר ומוֹרָהֶם
של הרשעים בזמן הזה.

דרך וראית ובטוחה לקיים את שלטונו בארץ, זולת
החורבן הגמור, ומי שמשתלט על ישוב שהורגל לחיים
של חירות ואינו משמיד אותו, צריך לחשוש פן
יקום זה וישמיד אותו.

ההסבר לסתירה זו, שאינה חוששת כל-עיקר מפני
אי-העקיבות, הוא כי שניהם, גם חיוב הדימוקראטיה
גם שלילת המוסר והצדק, ממקור השכל הנמוך,
השימושי, נובעים כאן. שכלו של מקיאבלי הוא חד
ומזהיר, אך אינו אלא שכל גרידא, בלי כל זיקה
לאותה דינאמיות מרקיעת-אפקים, שאנו קוראים
חכמה, ועל אחת כמה וכמה בלי כל שאיפה להכ-
רעה אֶתִית שבהתעלות, שאנו קוראים אצילות-
רוח. שכל בלתי-רוחני אינו אלא כלי, מין מחבת
שאפשר להקטיר בה לכל אלוהות, היום לאלוהי
הנביאים ומהר לבעל-פעור, היום לריפובליקה הפלר-
דנטינית ומחר ללורנצו השליט היתיד, ואפילו לשני-
הם בעת ובעונה אחת; כלי-שרת הוא, המסוגל לעבוד

בשולי החוברת

יצחק לופבן, שהלך לעולמו לאחר שנתן את כל חילו לעתונות העבודה, מן הימים שיצק מים על
ידי יוסף אהרנוביץ, ועד שערך ברשות עצמו את „הפועל הצעיר“, במשך עשרים שנה, הוא חוליה מוצקה
בשלשלת הפובליציסטיקה הלוחמת בספרותנו. הוא היה מן המעטים אשר השכילו למוג ערכי תרבות
מערבית (בצינור השכלתו הגרמנית) עם כתיבה עברית בסגנונה ובערכי-השתייה שלה. ככל שנמנה היה
עם דור מוקין, היה להט צעירות בכתיבתו, שהיתה מעוררת ומגרה את יצר המחשבה אף במקום שלא
הניחה כל הדעות. ככל העומדים בשער, ואמתם עמם, לא אָרָה דבש, אך כותב רשומות תנועת העבודה,
ואף מי שיבוא לבדוק בנינה של מסה עברית וכרייתו של ניב פובליציסטי עברי, פקוד יפקדו את
תרומתו הנאמנה.

מאמרו של אבא אבן, נציגה של מדינת ישראל באו"ם, עיקרי דבריו ניתנו בהרצאתו בתל-
אביב ב־11 בספטמבר 1948.

מאמרו של יחיאל הלפרן בחוברת זו הוא המשך למאמרו על ברית המועצות ומדינת ישראל
שבא בחוברת 6.

המאמר „ראשי פרקים על הודו וישראל“ נכתב כדברילוי לספרו של ה. נ. בריילספורד „הודו
משעבוד לשחרור“ היוצא ב„עם עובד“. הדברים ניתנו כאן ברשות ההוצאה.